

POLGÁRI SZEMLE

Sok? Kevés? Egyetemek és főiskolák Magyarországon

Prugberger Tamás

MEGJELENT: 2007. JÚLIUS – AUGUSZTUS – 3. ÉVFOLYAM 7-8. SZÁM

PROF. DR. PRUGBERGER TAMÁS egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem.
(sebestyen0120@enternet.hu)

A RITKÍTÁSI TERV INDOKA ÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK ELKÉPZELT MÓDJAI

Már az 1980-as években lehetett látni, hogy a nehézipar leszálló ágba kerülése miatt a hagyományos műszaki egyetemek és főiskolák éppen úgy, mint az agráregyetemek és főiskolák válságba kerülnek. Kitörési pontként a legjobb megoldásnak eme egyprofilú műszaki és technikai jellegű egyetemek, valamint főiskolák műszaki karai, illetve szakágai mellé társadalomtudományi karok alapítása látszott. Így létesült a Miskolci Nehézipari Egyetem bányász, kohász és gépész kara mellett először jogi kar, majd közgazdasági kar, amelyet bölcsészkar követett. A Veszprémi Vegyipari Egyetem, a Soproni Erdészeti és a Faipari Egyetem, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem is hasonló karalapításokkal vált „universitas”-á. Emellett még megalakult két egyházi egyetem teológiai, bölcsészeti és jogi fakultással, mely utóbbi keretében némi közgazdasági képzés is folyik.

Több egyprofilú műszaki és pedagógiai főiskola is szakalapításokkal többprofilú képzésűvé vált. Közülük a Győri Széchenyi István Műszaki Főiskolának a közgazdász- és a jogásképzés beindításával sikerült egyetemi rangot kivívnia. Emellett az 1990. évi rendszerváltást követően igen sok közgazdasági és üzletképző főiskola alakult, melyek közül többnek a színvonala valóban megkérdőjelezhető, amelyeknél a tudományos fokozattal rendelkező oktatók zöme csak névlegesen van ott és ezenkívül még más főiskolákon is, miközben egy vagy két másik helyen valódi főállásban folytatja oktatói tevékenységét. Ezek a gomba módra megjelent intézmények a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) részéről akkreditálásra kerültek. Hogy közvetlen vagy közvetett politikai nyomás ebben játszott-e szerepet, azt nehéz lenne kideríteni.

Most már a politika is sokallja a felsőoktatási intézményeknek e gomba módra történt elszaporodását. Ahogy ez a köz- és a felsőoktatási „reform” egyéb területein, valamint az egészségügy és az egészségbiztosítás átalakításánál történt, a neoliberális kisebbségi koalíciós partner, az SZDSZ militáns rámenőssége hatására itt is gyors intézményfelszámolásokat tervez a „szociál.,-liberális Gyurcsány-kormány. Az eljárás során az oktatási szakminiszter a jelenlegi politikai grémiumtól megszokott fűnyíróelvet kívánja alkalmazni. Ez a direkt jellegű kormányzati szándék, amely – miként ezt kimutatjuk – diszkriminatív és ezért alkotmányosértő azon túlmenően, hogy eme terv kivitelezése esetén számos színvonalas felsőoktatási intézmény esne áldozatul. Ez a kormányzati stratégia a felvételi eljárásba történt adminisztratív beavatkozásokon keresztül igyekszik ellehetetleníteni az általa felszámolásra kiszemelt intézményeket, melyek között kiválóan működők is vannak szép számmal. A másik megoldást a kormányzat által feltétlen fenntartandóknak minősített hét nagy egyetem gazdasági tanácsa egymással egyeztetve dolgozta ki, erősen kritizálva az előbbi. Ez a reform indirekt pénzeszközök automatizáló működésbe hozatalával szüntetné meg azokat az intézményeket, amelyeket a fenntartó nem tart kifizetődőeknek. Itt az egyes felsőoktatási intézmények önkormányzati jogosítványainak a megsértése azáltal merül fel, hogy más, mégpedig a privilegizált intézmények gazdasági tanácsai kívülről szólnának be más intézmények belügyeibe. Ezenkívül – miként erre rámutatunk – ez a koncepció több megalapozatlan és egysíkú álláspontot is tartalmaz.

ELLEHETETLENÍTÉSI TERV A FELVÉTELI ELJÁRÁSON KERESZTÜL

A HVG 2006. december 23-i számában jelent meg Riba István az „Új felvételi” című írása, amely felrázta a felsőoktatásban dolgozó oktatókat, kutatókat, adminisztratív személyzetet, jelenlegi és leendő hallgatókat, valamint szüleiket. Az oktatói kar és a felső oktatási intézmények

vezetői most döbbsentek rá, hogy amikor jóhiszeműen közölték az Oktatási Minisztériummal, hogy az intézményükben a jó oktatási színvonal biztosítása mellett mekkora hallgatói létszámkapacitást képesek felvállalni, az Oktatási Minisztérium ezt arra használta fel, hogy a felsőoktatási intézmények összkapacitásánál jóval kisebb összegben megállapított hallgatói finanszírozási összeget diszkriminatív módon nem egyenlő mértékben, hanem a közölt kapacitások arányában osztja szét. Ezzel a budapesti felsőoktatási intézményeket és azok karait helyezte előnyös helyzetbe, valamint azokat a vidéki egyetemeket, amelyeket a rendszerváltást megelőzően regionális egyetemekként tartottak nyilván, míg a többieket városi oktatási intézményekként kezelték. Ezek elsősorban egy-egy szakra specializálódtak, amelyek egy része (Miskolc, Veszprém, Győr, Sopron) „universitas”-szá fejlődött ki. Az 1980-as évek végén láttam ezt a dokumentációs tervet, amely regionális felsőoktatási intézményi székhelyként Budapest, Pécs, Szeged, és Debrecen városokat jelölte meg. Ma ezek közül a városok közül Budapest és Szeged egyértelműen fejlesztendő ún. „póluscentrumnak” minősülnek és talán még Pécs is. Debrecen helyzete már kétséges lehet, ún. „jobboldali” beállítottsága miatt, míg a korábban Gyurcsány karrierjét elindító Győr a „jobboldalivá” válása miatt kiesett a „pikszisből”. Ez tükröződik pl. a jogi karok férőhelyeinek állami finanszírozásra került elosztásában. Amíg az ELTE és a Szegedi Egyetem jogi kara 450–450 finanszírozott férőhelyet kapott, addig a pécsi és a debreceni jogi kar, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem e sorrendben lefelé alakulva csak 360-at, 330-at és 315-öt. Ezután következik egy nagy úr, mert a miskolci jogi kar csak 202, a Károlyi Gáspár Református Egyetem jogi kara mindössze 170, a Győri Széchenyi Egyetemé pedig csak 150 finanszírozott férőhelyet kapna.

Ebből az tűnik ki, hogy az ELTE jogi kara és a szegedi jogi kar van kiemelve. E két egyetemre tódulna a többség, a maradék a Pázmány és a Pécsi Egyetem jogi karán osztozna, míg a miskolci jogi kar pedig kimaradna annak ellenére, hogy a négy kiválónak akkreditált jogi kar között foglal helyet, kiváló minősítést pedig egyedül e jogi kar doktori iskolája kapott, s annak ellenére is, hogy e kar diplomáját szívesen fogadja az igazságügy, valamint a pénzügyi és a gazdasági intézményrendszer, továbbá négy akadémiai doktorral és két akadémikussal rendelkezik. A jogi kart a közoktatási tárca megszüntetésre ítélte. Hasonló sorsot szán a győri jogi karnak is, amely egészen fiatalon alakult meg, ahol a római jogot, az alkotmányjogot és a nemzetközi jogot három magasan minősített akadémiai doktor oktatja. Nem szóltam még a debreceni jogi karról, amelynek valószínűleg szintén a hivatalos politikától elindulva igyekeztek rossz hírt kelteni, ma már viszont egyre több helyről érkeznek olyan információk, hogy újonnan alapított doktori iskolájával együtt nagyon is megállja a helyét és a miskolci kar színvonalára kezd felnőni.

A rangsorban alulra helyezett jogi karok megszűnésre ítéltetése abból tűnik ki, hogy azoknál, amelyeknél férőhelyek maradnak üresen, az oktatási miniszter által meghatározott felvételi pontszámot el nem ért jelentkezőket nem vehetik fel. Ezzel numerus clausust megvalósítva diszkriminatív módon sokakat elzárna az oktatási tárca a fejlődés lehetősége elől. Hasonló helyzetben vannak eme egyetemek közgazdasági és egyéb humánképzési karai is, annak ellenére, hogy pl. az agrártudományi karral egyesíteni szándékolta debreceni közgazdaságtudományi kart doktori iskolájával együtt a vidéki legjobbnak minősített pécsi kar után jegyzik, a miskolci pedig szintén jó színvonalúként erős doktori iskolával rendelkezőként tartják nyilván.

Minden egyetemen vannak alacsonyabb és magasabb színvonalon oktatott tárgyak...

A helyzet az, hogy az ország szinte minden társadalomtudományi kara egymással és a budapesti karokkal egyenlő színvonalon oktat. Minden egyetemen vannak alacsonyabb és magasabb színvonalon oktatott tárgyak, de ezek országos szinten kiegyenlítik egymást. Ilyen körülmények között teljesen diszkriminatív és antiszociális, valamint tudást elzáró az, amit az oktatási tárca tervez, vagyis az, hogy e felvételi módszer mellett kénytelen legyen a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) által is magas színvonalúnak elismert több felsőoktatási intézmény a működését megszüntetni.

Ez a mai helyzetben, amikor a helyközi közlekedési díjakat jelentősen emeli a kormányzat, és amivel párhuzamosan jelentősen emelkednek a kollégiumi és az albérleti díjak is, a ritkítás antiszociális. Ezenkívül az egyes elszegényedett régiókból – mint amilyen a borsodi és a szabolcs-szatmári – elviszik a felsőoktatási intézményeket, teljesen ellehetetlenítik az e régiókból történő felemelkedés lehetőségét. Ez az ilyen régiók számára közvetlen, az ott élők számára pedig közvetett diszkrimináció. De ugyanígy a fővárosi és a vidéki, valamint a katolikus és a református

egyházi felsőoktatási intézmények közötti megkülönböztetés is az utóbbiak hátrányára. Az alkotmánynak és az esélyegyenlőségi törvénynek (2003: XXV.) csakis az felelne meg, ha az államilag finanszírozott férőhelyek egyenlően oszlanának meg az akkreditált felsőoktatási intézmények között, a MAB pedig egy átfogó jellegű és objektív vizsgálattal szűrné ki egy hosszabb időtartam alatt a megfelelő színvonalat el nem érő felsőoktatási intézményeket.

Ebből következik, hogy az államilag finanszírozott helyek ilyen elosztását lehetővé tevő jogszabályok alkotmányellenesek. Így a felsőoktatási törvény (2005: LXXXIX.) 54. § a felvételi eljárási rendelet 25. § (4). Bekezdésének c) pontja és 5. §, valamint az államilag támogatott létszámkeret meghatározásáról szóló kormányhatározat (1108/2006) 1. pont c) alpontja. Nem lennék meglepődve, ha a felsőoktatási intézmények egy jelentős része az Alkotmánybírósághoz fordulna.

REFORMKONCEPCIÓ AMBIVALENS ELEMekkel ÉS ÖNKORMÁNYZATISÁGOT KIKEZDŐ VESZÉLYEKkel

Az ország hét legerősebb egyetemének gazdasági tanácsából létrejött „informális GT-fórum” (GT = gazdasági tanács) egy vitasorozat után (a vitát Bokros Lajos, az ELTE GT-nek az elnöke foglalta össze a Figyelő 2007/17. számában) megállapította, hogy túlképzés van pedagógusban, médiaszakemberben, közgazdászban és jogászbán, ugyanakkor a műszaki (mérnöki) pályákon egyre nagyobb a kereslet. Megállapítja az Elaborátum (E), hogy az itt megjelölt szakmákban megnyilvánuló túlképzés miatt a friss diplomások körében a munkanélküliség az átlagosnak a kétszeresét teszi ki. Abban is igaza van az E-nek, hogy túl sok – mintegy 35 – helyen folyik közgazdász-, illetve üzemgazdász-képzés. A hozzámm is eljutott információk szerint ezen intézmények harmadánál-felénél a színvonal valóban nem éri el a felsőfokú oktatástól elvárt minőséget. Ugyanakkor azonban az E nézőpontja némileg egyoldalú. Nemcsak a multinacionális cégeknek van szükségük szakképzett gazdasági szakemberekre, hanem a hazai kis- és közép-, valamint az ennél nagyobb vállalkozásoknak is. Ezek viszont megelégednek jól képzett magyarországi végzettségű gazdasági szakemberekkel is. Ezt – különösen az Orbán-kormány idején – a gyakorlat is alátámasztotta. Hogy ez ma nem így van, abba belejátszik a korábbi Medgyessy/Gyurcsány-kormány és a mai Gyurcsány-kormány Széchenyi Tervet visszaszorító, valamint a kis- és középvállalkozásokat általában ellehetetlenítő gazdaságpolitikája. Ha ez a gazdaságpolitika megváltozik, a hazai közép- és kisvállalkozások kedvezőbb gazdaságpolitikai környezetben, a kiéleződő gazdasági verseny következtében saját érdekében fognak majd üzem-, illetve közgazdászt alkalmazni.

Ami a pedagógusképzést illeti, való tény, hogy drámaian csökkent a népszaporulat az országban. Mintha ez most – a hivatalos kormányzati álláspont szerint is – megállni látszik. Jelentős a népszaporulat a cigányság körében, ahol azonban az alulképzettség még mindig nagy, a szocializáció pedig még mindig gyenge. A cigányság jövő generációjának társadalmi felemelkedése csak kiscsoportos oktatási rendszerbe történő beintegrálás mellett képzelhető el, nem pedig nagy létszámú osztályokba történő helyezéssel. Neumann Jánosok, Teller Edék, Gábor Dénesek és mások sem tömegtermelésű közoktatásból kerültek ki, hanem olyan gimnáziumokból (l. pl. a Fasori Gimnáziumot, a Lónyai Gimnáziumot, vagy a piaristák és a bencések gimnáziumait), ahol a tanár mindenkivel foglalkozni tudott. Ezekben a középiskolákban önképzőkori munka folyt, olyan tanárok vezetésével, akik közül nem egy tudományos tevékenységet is folytatott. Az akkori tanár nem volt leterhelve olyan mennyiségű kötelező óraszámmal, mint a mai, és amelyet a kormány tovább akar növelni a leépítések érdekében. Ez az állásukban szerencsésen megmaradó pedagógusok számára olyan leterhelést jelent, amely mellett képtelenné válnak színvonalas oktató- és nevelőtevékenységet kifejtteni.

Vissza kell állni arra a heti óraszámra, amelyet hosszú évtizedek tapasztalata alakított ki, és amely bevált. Ugyanígy általánossá kell tenni az iskola- összevonások helyett a kis- és közép méretű osztályokat, ahol a mai magyar belső migrációt jelentő és szaporodó cigány fiatalság a többivel együtt tanulva és játszva, megfelelő tanítói-tanári irányítás mellett kultúrában, tudásban és szocializációban felemelkedni tud. Az oktatásba beruházni kell, nem úgy, miként ezt a jelenlegi kormányzat teszi, amely e területről is jelentős pénzeket von el. Az általam képviselt álláspont szerint ebben a kontextusban a pedagógusképzésre továbbra is szükség van, éppen úgy, mint a gazdasági szakemberképzésre is, viszont azoknak az intézményeknek a kiiktatása igazolható, amelyek nem felelnek meg a felsőfokú képzés elvárható színvonalának. Ebben viszont ne gazdasági szakemberek döntsenek gazdasági szempontok alapján, hanem szakmai testületek az adott szakmák tudományos mércéi alapján. Erre viszont a MAB a legalkalmasabb testület.

Ezt figyelembe véve látom problematikusnak a felsőfokú oktatási intézményeinkben egyre nagyobb mértékben folyó tömegképzést. A GTfórum E-ből is hallgatólagosan kitűnik, hogy maga a fórum is fenntartással van az oktatás tömegesítésével kapcsolatban, amikor az egyes felekezeti karok tömeges hallgatói felvételéről negatív módon nyilatkozik. Tömegoktatás mellett csak anyagot leadni lehet, nevelni és hatékony tudásközvetítést végezni azonban nem, de ugyanígy alapos vizsgáztatással történő tudásellenőrzést sem. Helytállóan igényli ezért az E, hogy az egyetemek váljanak az oktatás mellett kutatóhelyekké is, az oktatók pedig folytassanak kutatómunkát is egyben. Ezt a mai hallgatói létszámtól függő finanszírozási rendszerrel összekötött oktatási tevékenység mellett elérni szinte lehetetlen. Ezért is egyetértek azzal, hogy az E a felsőoktatás mai finanszírozási rendszerét és ezzel összefüggésben az első részben kritizált felvételi rendszert elhibázottként kezeli. Mindezt figyelembe véve eredményesen oktatható létszámú hallgatói kapacitású szakok és karok állami finanszírozása indokolt csak. Csak ilyen felsőoktatási intézményektől és azok nem túl terhelt oktatóitól várható el, hogy kutatómunkát és adott esetben felkérésre az állam részére különböző szakértői, szaktanácsadási és fejlesztési tevékenységet kifejtсенek, amiért mind az adott intézmény, mind pedig az ott oktató, aki ebben részt vesz, megfelelő díjazásban részesüljön.

Az államnak nem szabad szűkmarkúnak lennie a jó színvonalon működő felsőfokú oktatási intézményeinek a fenntartása terén. Amelyik azonban nem felel meg a felsőoktatással szemben elvárható követelményeknek, attól viszont meg kell vonni a támogatást. Ebben azonban – mint már jeleztem – a MAB foglaljon állást és annak állásfoglalása alapján, dönthessen csak az oktatási minisztérium a fenntartáshoz szükséges pénz folyósításáról. Megítélésem szerint a minisztérium ennél tovább azonban nem mehet, vagyis nem szüntetheti meg az intézményt. Ha talál privát fenntartót vagy annyi hallgatót, amelynek tandíjbefizetéseiből fenn tudja tartani magát – mint pl. a Miskolci Bölcsészegyesület –, akkor működjön tovább az akkreditáció visszavonása mellett, vagy pedig alakuljon át iparképző szakiskolává. Mindezzel összefüggésben jön elő a tandíj kérdése is. Az E a mai szociálliberális kormányhoz hasonlóan a felsőfokú képzésben egyértelműen a tandíj mellett foglal állást, amit az ellenzék messzemenően ellenez. Az E elkészítői szerint a tandíj összegének az egy főre jutó képzés tényleges költségeinek kell, hogy megfeleljen. Ez alól csak a szociálisan rászorultság képezhetne kivételt. Egy ilyen megoldás mellett az érintett hét egyetem GT-inek az E-ben közreműködő tagjai szerint minden felsőfokú tanintézmény önfenntartóvá válna. Ezzel állna összefüggésben az, hogy amelyik felsőfokú intézménybe kevesen jelentkeznek, az a működési költségeinek a fedezetlensége miatt megszűnne.

E koncepció értelmében csak a gazdaság szigorú törvényszerűségei érvényesülnének mindenfajta állami beavatkozástól mentesen és így diszkriminatív veszéllyel járó állami döntéshozatali lehetőség nem állna fenn. Ez azonban csak részben igaz, mivel az állam különböző indirekt informális eszközökkel – mindenekelőtt a médiával – befolyásolni tudja a továbbtanulásra jelentkezőket. Ezenkívül pillanatnyi divathangulatok következtében egyesek ellenérzésekkel élve, egy jó felsőfokú intézmény székhelyét jelentő várossal vagy annak környékével szemben, hajlamosak gyengébb képzési intézménybe beadni felvételi kérelmüket. Ha ez tömeges egy időleges divathullám miatt, tönkremehet bármely jó színvonalú felsőfokú intézmény. Így több jó színvonalú műszaki kar szűnhetett volna meg az 1990-es évek elején, mivel átmenetileg kevesen jelentkeztek oda. Akkor átmenetileg lefutó szakmának tűnt az adott foglalkozás, most pedig nagy az irántuk irányuló kereslet a munkaerőpiacon. A „hetek” megoldási javaslata mellett éppen úgy megszűnhet, ezen túlmenően pl. a jogi karok közül az egyedül kiválóan akkreditált doktori iskolával és más három jogi karral együtt szintén ilyen alapképzést folytatónak ítélt miskolci jogi kar, valamint a 2007. évi Országos Tudományos Diákköri Konferencián egyes szakokban rangos jogi karokat megelőzve kiválóan szerepelt Károli Gáspár Református Jogi Kar. Érdekes, hogy az előző részben bemutatott felvételi módszerrel operáló etatista oktatáspolitikai ugyancsak e két jogi kart szemelte ki megszüntetésre. Ebből kitűnik, hogy mind a két megoldás ugyanahhoz az eredményhez vezetne, csupán a módszerek mások.

Legyen tandíj...

Mindezt figyelembe véve, nem lehet egyetérteni azzal a koncepcióval, hogy a tandíj legyen a felsőoktatási intézmények működésének a fő forrása. Legyen tandíj, de az igazodjék a hallgatót eltartó szülők jövedelmi és családi-eltartási körülményeihez, amely azonban gyenge tanulmányi eredmény felmutatása esetén megvonásra kerülne. Ilyen módon lehetne a szülőket vagy a gyámat rábírni arra, hogy a felsőoktatásban gyengén szereplő és akadémiai pályára kevésbé alkalmas hallgatót valamelyik iparosi jellegű hiányszakma kitanulására irányítsák át. Ugyanakkor az igazán

kiváló eredményeket felmutató hallgatóknak helyes lenne ösztöndíjjal is kombinált tandíjkedvezményt adni. A tandíjnak ilyen szociális beütések melletti kezelése továbbra is szükségessé teszi, hogy a költségvetés a jelenleginél jóval nagyobb összeget fordítson a felsőoktatási intézmények fenntartására és fejlesztésére. E tekintetben el kellene érni a nyugat-európai átlagot az ország felemelkedésének az érdekében. Ezenkívül – egyetértve az E előkészítőivel – helyes elképzelésnek látszik, hogy az állam különböző kutatási, szaktanácsadási és fejlesztési megbízásokkal lássa el a kutatóhelynek is minősülő egyetemi és főiskolai intézményeket, amit a K megbízásokhoz hasonlóan úgy kell megvalósítani, hogy annak díjazásában az abban résztvevő egyetemi oktatók és kutatók is arányosan részesüljenek. Ellentétben azonban az E mögött álló gazdasági szakértőkkel, ilyen megbízásokból az arra érdemesség esetén nem szabadna kihagyni az egyházi felsőoktatási intézményeket sem. Ez egyértelműen diszkriminációt vonna maga után, miként hasonló okból az E ama elképzelésével sem lehet hasonló okból egyetérteni, hogy a felekezeti főiskolák és egyetemek ne kapják meg a működésükhöz szükséges azokat a pénzeszközöket, mint amelyeket az államiak javára biztosít.

Mindezek alapul vételével a konklúzió hasonló, mint a tanulmány első részénél. Ez azt jelenti, hogy a MAB a rendszeresen visszatérő vizsgálatok útján állapítsa meg, mely intézmény nem felel meg a felsőoktatástól elvárható színvonalnak, javasolva az akkreditáció visszavonását. Ilyen módon elkerülhető lenne, hogy az egymással kooperáló hét nagy egyetem GT-ának a szakértői beavatkozzanak tőlük független felsőfokú intézmények belügyeibe.